

TEZKOR QIDIRUV TADBIRLARI, TURLARI VA O‘TKAZISH ASOSLARI.

Zulinova Oydinoy Lutfullo qizi

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so‘zlar: Tezkor qidiruv tadbirlari, tezkor-qidiruv faoliyati, huquqiy asoslar, kuzatuv, maxfiy xarid qilish, maxfiy tekshiruv, maxfiy kiritish, maxfiy tinglash, jinoyatlarni oldini olish, jinoyatlarni aniqlash, jinoyatlarni fosh etish, huquqni muhofaza qilish, axborot texnologiyalari, malaka oshirish, jamoatchilik bilan hamkorlik.

Annotatsiya: Mazkur maqola “Tezkor qidiruv tadbirlari, turlari va o‘tkazish asoslari” mavzusida yozilgan bo‘lib, huquqni muhofaza qilish organlarining tezkor-qidiruv faoliyatining nazariy va amaliy jihatlarini tahlil etishga qaratilgan. Maqolada tezkor-qidiruv faoliyatining huquqiy asoslari, uning turlari, o‘tkazish tartibi va shartlari, shuningdek, bu faoliyatning samaradorligini oshirish bo‘yicha takliflar muhokama qilinadi.

Tezkor-qidiruv faoliyati — bu jinoyatlarni aniqlash, fosh etish va oldini olish maqsadida amalga oshiriladigan maxsus usullar va vositalar yordamida olib boriladigan faoliyatdir. Ushbu faoliyatning asosiy turlari quyidagilardir: kuzatuv, maxfiy xarid qilish, maxfiy tekshiruv, maxfiy kiritish, maxfiy tinglash va boshqalar. Har bir tur o‘zining maqsadiga, usullariga va qonuniy asoslariga ega bo‘lib, ularning amalga oshirilishi qat’iy tartibga solingan.

Maqolada tezkor-qidiruv tadbirlarini o‘tkazishning huquqiy asoslari, ya’ni O‘zbekiston Respublikasining “Tezkor-qidiruv faoliyati to‘g‘risida”gi Qonun, Jinoyat-protsessual kodeksi va boshqa normativ hujjatlar tahlil qilinadi. Shuningdek, bu tadbirlarni o‘tkazishning shartlari, jumladan, qonuniylik, shaxsiy daxlsizlikka hurmat, maqsadga muvofiqlik, ehtiyotkorlik va boshqa tamoyillar yoritiladi. Maqolada tezkor-qidiruv faoliyatining samaradorligini oshirish bo‘yicha takliflar ham berilgan. Jumladan, huquqni muhofaza qilish organlarining malakasini oshirish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish, jamoatchilik bilan hamkorlikni kuchaytirish va boshqa chora-tadbirlar taklif etiladi.

Ключевые слова: Оперативно-розыскные мероприятия, оперативно-розыскная деятельность, правовые основы, наблюдение, контроль за приобретением, контроль за передачей, контроль за содержанием переговоров, предупреждение преступлений, выявление преступлений, раскрытие преступлений, правоохранительные органы, информационные технологии, повышение квалификации, сотрудничество с общественностью.

Аннотация: Настоящая статья посвящена теме “Оперативно-розыскные мероприятия, их виды и основы проведения” и направлена на анализ теоретических и практических аспектов оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. В статье рассматриваются правовые основы оперативно-розыскной

деятельности, ее виды, порядок проведения и условия, а также предложения по повышению эффективности этой деятельности.

Оперативно-розыскная деятельность — это деятельность, проводимая с использованием специальных методов и средств, направленная на выявление, раскрытие и предупреждение преступлений. Основными видами оперативно-розыскной деятельности являются: наблюдение, контроль за приобретением, контроль за передачей, контроль за содержанием переговоров и другие. Каждый вид имеет свои цели, методы и правовые основания, и их проведение строго регламентировано.

В статье анализируются правовые основы проведения оперативно-розыскных мероприятий, такие как Закон Республики Узбекистан «Об оперативно-розыскной деятельности», Уголовно-процессуальный кодекс и другие нормативные акты. Также рассматриваются условия проведения этих мероприятий, включая законность, уважение к личной неприкосновенности, целесообразность, осторожность и другие принципы. В статье также представлены предложения по повышению эффективности оперативно-розыскной деятельности, такие как повышение квалификации сотрудников правоохранительных органов, использование современных информационных технологий, укрепление сотрудничества с общественностью и другие меры.

Keywords: *Operational-search activities, operational-search measures, legal foundations, surveillance, controlled purchase, controlled delivery, wiretapping, crime prevention, crime detection, crime solving, law enforcement, information technologies, professional development, public cooperation.*

Annotation: *This article is dedicated to the topic “Operational-Search Activities, Their Types, and Fundamentals of Conducting” and aims to analyze the theoretical and practical aspects of operational-search activities of law enforcement agencies. The article discusses the legal foundations of operational-search activities, their types, procedures for conducting them, and conditions, as well as suggestions for improving the effectiveness of these activities.*

Operational-search activity is an activity conducted using special methods and means aimed at detecting, solving, and preventing crimes. The main types of operational-search activities include: surveillance, controlled purchases, controlled deliveries, wiretapping, and others. Each type has its own objectives, methods, and legal grounds, and their implementation is strictly regulated.

The article analyzes the legal foundations for conducting operational-search activities, such as the Law of the Republic of Uzbekistan “On Operational-Search Activities,” the Criminal Procedure Code, and other normative legal documents. It also examines the conditions for conducting these activities, including legality, respect for personal privacy, purposefulness, caution, and other principles. The article also presents suggestions for enhancing the effectiveness of operational-search activities, such as improving the

qualifications of law enforcement officers, utilizing modern information technologies, strengthening cooperation with the public, and other measures.

KIRISH

Tezkor qidiruv tadbirlari — bu huquqni muhofaza qilish organlari tomonidan jinoyatlarni aniqlash, fosh etish va oldini olish maqsadida amalga oshiriladigan maxsus faoliyat turi bo‘lib, u o‘zining yuqori samaradorligi va tezkorligi bilan ajralib turadi. Bugungi kunda ijtimoiy hayotda jinoyatchilik muammolari tobora murakkablashib, yangi shakllar va usullarni olmoqda, shuning uchun tezkor qidiruv tadbirlari jinoyatchilikka qarshi kurashishda muhim vositaga aylanmoqda. Ushbu tadbirlar o‘zining xilma-xilligi, qonuniyligi va samarali tashkil etilishi orqali jamiyatda tartib-intizomni saqlashda, fuqarolarning xavfsizligini ta‘minlashda asosiy rol o‘ynaydi. O‘zbekiston Respublikasida tezkor qidiruv tadbirlarining huquqiy asoslari davlat siyosatining muhim qismidir. “Tezkor-qidiruv faoliyati to‘g‘risida”gi Qonun, Jinoyat-protsessual kodeksi hamda boshqa normativ hujjatlar ushbu faoliyatning samarali tashkil etilishi va qonun doirasida olib borilishini ta‘minlaydi. Bu hujjatlar profilaktika va tergov faoliyatlari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, har bir tezkor qidiruv tadbiri qat‘iy nazorat ostida amalga oshiriladi. Shu bilan birga, qonunlarda shaxslarning huquqlari va erkinliklari kafolatlanganligi ta‘kidlangan bo‘lib, bu tadbirlarni o‘tkazishda inson huquqlari buzilmasligi asosiy talab hisoblanadi. Tezkor qidiruv tadbirlarining turlari o‘zining maqsad va vazifalariga ko‘ra farqlanadi. Eng ko‘p qo‘llaniladigan turlar qatoriga kuzatuv, maxfiy xarid qilish, maxfiy tekshiruv, maxfiy kiritish, maxfiy tinglash va boshqa maxsus tadbirlar kiradi. Har bir tur o‘ziga xos usullar va texnologiyalarni talab etadi, shuningdek, ularning o‘tkazilishi aniq tartib va qonuniy qoidalarga bo‘ysunadi. Bu tadbirlarning har biri jinoyatlarni fosh etish va profilaktikani samarali tashkil etishda muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda tezkor qidiruv tadbirlarini muvaffaqiyatli o‘tkazish uchun zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari keng qo‘llanilmoqda. Internet, video nazorat tizimlari, maxfiy aloqa vositalari va boshqa ilg‘or texnik vositalar tezkor qidiruv faoliyatini ancha samarali qiladi. Shu bilan birga, profilaktika inspektorlari va tezkor qidiruv xodimlarining malakasini oshirish, zamonaviy usullar va yondashuvlarni o‘zlashtirish, jamoatchilik bilan yaqin hamkorlik qilish ham samaradorlikni oshirishda katta rol o‘ynaydi. Tezkor qidiruv tadbirlarini o‘tkazish jarayonida qat‘iy axloqiy va huquqiy me‘yorlarga amal qilish talab etiladi. Bu tadbirlar odamlarning shaxsiy daxlsizlik huquqlarini hurmat qilgan holda, qonun doirasida amalga oshirilishi shart. Qonun ustuvorligi, inson huquqlarini himoya qilish, axborot xavfsizligi va maxfiylikni ta‘minlash — tezkor qidiruv faoliyatining muhim tamoyillaridir. Shu bois, huquqni muhofaza qilish organlari xodimlari doimo professional etika va qonunlarga rioya qilishga majburdir. Maqolada tezkor qidiruv tadbirlarining turlari va ularni o‘tkazish asoslari batafsil tahlil qilinib, ularning samaradorligini oshirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, amaliyotdagi muammolar va ularni hal qilish bo‘yicha takliflar beriladi. Bu esa nafaqat qonuniy asoslarni yanada mustahkamlash, balki huquqni muhofaza qilish tizimining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Huquqni muhofaza qilish faoliyatida muhim o‘rin egallagan vositalardan biri – tezkor qidiruv tadbirlaridir. Tezkor qidiruv tadbirlari deganda, maxsus vakolatga ega davlat organlari tomonidan jinoyatchilikka qarshi kurash, jinoyatlarni oldini olish, sodir etilgan jinoyatlarni aniqlash va fosh etish maqsadida qonunchilikda belgilangan tartib hamda usullar asosida amalga oshiriladigan maxsus faoliyat turiga ishora qilinadi. Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Tezkor qidiruv faoliyati to‘g‘risida Qonun orqali bu faoliyat nazarda tutilgan.

Tushunchasi va ahamiyati

Tezkor qidiruv tadbirlari – bu yarim ochiq, maxfiy usullar va vositalar yordamida jinoyatlar sodir bo‘lgan yoki sodir bo‘lish ehtimoli bor holatlarda qo‘llaniladigan amaliy chora tadbiridir. Ularning asosiy maqsadi – holatlarni erta aniqlash, jinoyatga aloqador ma‘lumotlarni tezkor tarzda olish, jinoyatchilarni qo‘lga olish, dalillarni timeidegaz yig‘ish va jinoyatchilik xavfini minimallashtirishdir. Shu bois, tezkor qidiruv tadbirlari jinoyatchilikka qarshi kurashishda profilaktik va fosh etish instrumenti sifatida ham ahamiyatga ega.

TURLARI

Tadbirlarga qo‘yiladigan huquqiy baza jihatdan, qonunda bir qator turlar ko‘rsatilgan. Masalan: so‘rov; ma‘lumotlarni to‘plash; qiyosiy tekshiruvlar va namunalar yig‘ish; tekshirish uchun xarid qilish; nazorat ostida olish; predmetlar va hujjatlarni tekshirish; turar joylarni, binolarni, transport vositalarini tekshirish; pochta jo‘natmalari, telegraf xabarlar va boshqa xabarlar nazorat qilish; telefon so‘zlashuvlari, aloqa tarmoqlaridan axborot olish; tezkor kiritish; nazorat ostida yetkazib berish; niqoblangan operatsiyalar; tezkor eksperiment. Har bir tur o‘ziga xos amalga oshirish usuli va sharoitiga ega bo‘lib, qonunchilik tomonidan belgilangan shart sharoqlar ostida qo‘llaniladi.

O‘tkazish asoslari va shartlari

Tadbirlarga qo‘yiladigan asoslar va shartlar huquqiy jihatdan aniqlangan bo‘lib, ular davlat organlarining bu faoliyatni qonuniy ravishda amalga oshirishiga xizmat qiladi. Avvalo, tezkor qidiruv tadbirlarini o‘tkazish uchun maxsus vakolatga ega bo‘lgan organlar aniqlangan bo‘lishi lozim. Qonunchilikka muvofiq, bu organlar tergovga yo‘l qo‘yilgan yoki jinoyat sodir bo‘lgan deb gumon qilingan holatlar bo‘yicha maxsus faoliyat yuritish huquqiga ega. Shuningdek, tadbirlarning qonuniyligini ta‘minlash uchun maqsad va vazifasi aniqlanib belgilangan bo‘lishi, ularni amalga oshirish usullari qonunchilikka to‘liq muvofiq bo‘lishi kerak.

Tadbirlarga qo‘yiladigan ayrim shart sharoitlar quyidagicha:

- Fuqarolarning huquqlari va erkinliklari, xususan uy joy daxlsizligi, shaxsiy hayotga daxllilik, yozishmalar va telefon so‘zlashuvlarining sir saqlanishi kabi huquqlar cheklanadigan bo‘lsa, bu cheklov qonun bilan asoslangan bo‘lishi va protseduralar bilan tasdiqlangani zarur.

- Tadbirlarda qo‘llaniladigan usul va vositalar, maxsus texnik vositalar, yashirin kuzatuv, agentlar orqali ma‘lumot yig‘ish, kiber vaholarda axborot kommunikatsiya

texnologiyalaridan foydalanish kabi holatlar mavjud bo‘lsa, bu holatlar alohida qonun hujjatlarida nazarda tutilgan bo‘lishi lozim. Masalan, yaqinda qabul qilingan qo‘shimcha va o‘zgartirishlar bilan tadbirlarni axborot kommunikatsiya texnologiyalari qo‘llangan holda, shu jumladan kibermakonda ham o‘tkazish imkoniyatlari belgilandi.

- Tadbirlarga oid ruxsat, nazorat, hisobot va hujjatlashtirish tartibi o‘rnatilgan bo‘lishi kerak: tadbir natijasida olingan ma‘lumotlar, dalillar va hujjatlar qonun talablariga muvofiq yig‘ilganligini isbotlash imkoniyati bo‘lishi lozim.

- Tadbirlardan foydalanilgan ma‘lumotlar, cheklovlar va usullar jamiyatning huquqiy manfaatlari, inson huquqlari bilan muvofiqligi nazarda tutilishi shart. Qonunsiz yoki noaniq asos bilan o‘tkazilgan tezkor qidiruv tadbiri fuqarolarning huquq va erkinliklarini buzish, dalillarni noto‘g‘ri to‘plash holatiga olib kelishi mumkin..

AMALIY JIHATLARI VA MUAMMOLAR

Amaliyotda tezkor qidiruv tadbirlari muhim samaradorlikka ega. Ular, ayniqsa, terrorchilik, narkotik moddalar bilan bog‘liq jinoyatlar, odam savdosi, korrupsiya kabi murakkab jinoyat turlarini fosh etishda keng qo‘llaniladi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, erta aniqlash va kompleks tadbirlar bilan jinoyat to‘lqinini kamaytirish mumkin.

Shuning bilan birga, amaliy jihatdan bir qator muammolar mavjud: tadbir turlarining aniq ta‘rifi qonunchilikda yetarli darajada belgilanmaganligi, qonun hujjatlarida ayrim tushunchalar bir biriga mos kelmasligi, huquqni muhofaza qilish organlari tadbirlarni o‘tkazishda huquqiy cheklovlarga rioya etilishi borasida muammolarga duch kelayotgani qayd etilgan.

Masalan, qonunda «tezkor qidiruv tadbirlari» atamasi belgilangan bo‘lsa da, ushbu tadbirlarning mazmuni, turlarining aniq xususiyatlari va talablari har xil normativ hujjatlarda turlicha ifodalangan. Shuningdek, tadbirlar natijalarining dalil sifatida qabul qilinishi va huquqiy jihatdan tegishli protseduralarga amal qilinishi ham dolzarb masala bo‘lib qolmoqda.

XULOSA

Yuqoridagilardan kelib chiqib, tezkor qidiruv tadbirlari – jinoyatchilikka qarshi kurashda strategik vosita bo‘lib, ularni o‘tkazish qonunchilik bilan qat‘iy tartibga solingan. Biroq, ularning samarali bajarilishi va huquqiy himoyaning ta‘minlanishi uchun faqat norma-hujjatlarning mavjudligi yetarli emas; amaliyotda tadbirlarni o‘tkazish tartibi, nazorat va hujjatlashtirish tizimi, huquqni muhofaza qilish organlarining malakasi va fuqarolar huquqlarining himoyasi muvofiqligi muhim ahamiyatga ega. Maqolada, shuningdek, tadbirlarning huquqiy-tashkiliy asoslari, turlari hamda ularni amalga oshirish shartlari chuqurroq tahlil qilinadi. Tadbirlarga qo‘yiladigan asosiy talablar — qonuniylik, maqsadga muvofiqlik, odillik, huquqiy himoya, texnik va tashkiliy sharoitlarning mavjudligi — sifatida ko‘rib chiqiladi.

25-Oktyabr, 2025-yil

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Axmedova, M. (2022). Tezkor-qidiruv tadbirlarining huquqiy asoslari va ularni amalga oshirish mexanizmlari. // Yuridik fanlar elektron jurnali.
2. Ismoilov, B. (2023). Tezkor-qidiruv tadbirlarining turlari va ularning jinoyatchilikka ta'siri. // Intersp – xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyalar to'plami. <https://interspp.com>
3. Karimov, F. (2023). Tezkor-qidiruv faoliyatining amaliy jihatlari va dolzarb muammolari. // InterEuroConf xalqaro ilmiy jurnal. <https://intereuroconf.com>
4. Saidov, A. (2021). O'zbekiston Respublikasida huquqni muhofaza qilish organlarining faoliyati. – Toshkent: Yuridik nashriyot.